

1. **OBRAZ** (1087) *sb m*

W sg N i A a pochylone (w tym 5 r. błędne znakowanie). W pozostałych formach; -a- (551), -ã- (17); -a- : -ã- KrowObr (83:10), HistRzym (7:1), WujJud (12:3), SkarŻyw (10:2), WujNT (11:1).

sg N obráz (164). ◇ G obrazu (45), obraza (8) PatKaz III, BielKron, HistRzym (4), WerGośc (2). ◇ D obrazowi (37), obrazu (6) SeklPieś, HistRzym (3), RejPos, ArtKanc. ◇ A obráz (206). ◇ I obrazem (65); -em (1), -(e)m (64). ◇ L obrazie (7). ◇ V obrazie (1). ◇ pl N obrazy (108). ◇ G obrazów (103); -ów (1), -(o)w (102). ◇ D obraz(o)m (26). ◇ A obrazy (222). ◇ I obrazy (35), obrazami (5), obrazmi (1); -ami GrzegRóżn, StryjKron, CzechEp.; -mi (1) SeklWyzn; -y :-ami WujJud (6:1), WujNT (2:1). ◇ L obrazi(e)ch (45), obrazach (3); -(e)ch : -ach SkarJedn (2:1), SkarŻyw (8:2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

1. *Wizerunek, podobizna kogo lub czego wykonana w kamieniu, drewnie lub na płótnie; rzeźba, malowidło; imago Murm, Mymer¹, HistAl, Mącz, Calag, Calep, Cn; effigies Bart Bydg, Calep, Mącz, Cn; icon Mącz, Calep, Cn; simulacrum Mącz, Cn; pictura Calag; forma, species Cn (919) : Murm 127; Mymer¹ 7v; BartBydg 46b; BielŻyw 55, 124 [4 r.]; Iuhrowie [...] widzieli na granicy białey RuŃi obraz ieden lodowy MiechGlab *4v; RejKup 2v; HistAl L7v; MurzOrt B2v; KrowObr 112; MAlarz iechał do miáftá/ przedawác obrázy/ Vpuścił rytą głowę/ między złemi rázy. RejZwierz 122, 35v [2 r.], 115v [3 r.]; Tám to był wielki słup vczyñił ku chwale Słońcu/ ktory fiedmndzyefiát miał fiążeni ná gorę z miedzi á ze złotá/ z rękómá y głową iáko ieden obraz BielKron 26v, 25; Icon, Obras foremne wymálowánie. Mącz 164a; Haec a te non multum abludit imago, Ten obras yeftci málem podobny/ nie dáleko cie chybia. Mącz 199a; Sculptilis Co bywa rzezano/ ciofano/ obraz nieyáka rzecz rzezána dľubána álbo ciofána. Mącz 376c, 3d, 99b, 139b, 165c, d (12); SarnUzn B6; HistRzym [2] [5 r.], [2v] [6 r.], 3 [3 r.], 3v [3 r.], 4 [2 r.] (34); BielSat C3v; RejZwierz 169v; kto tedy czci obraz iego/ fámeo Krolá w nim czci; poniewaz obraz nie inšzego nie ieft/ iedno figurá/ kftákt/ y wyrażenie Krolá. WujJud 46v [przekład tego samego tekstu SkarŻyw 393], 48; Calag 91b; SkarŻyw A3, A5v, 393; KochFr 61, 91; PudľFr 79; BielRozm 20; Calep 351a, 499b, 506a [2 r.].*

obraz czego [w tym: G sb (13), pron (1)] (14): BielŻyw 124 [2 r.]; GlabGad A5v; BibRadz I 46a; Cantheria, vel cantherias, species gemmae scarabaei effigiem habens, Cale. Nieyáki kámieñ/ álbo perła/ krówki obras ná łobie máyąc. Mącz 34a; íam Pan Chrifthus [...] poftáł obraz Twarzy fwoiey Abágárowi Edeffeñskiemu Krolowi. WujJud 45v, 46v [2 r.]; KochMRot B4v; WysKaz 44 [2 r.]; SzarzRyt C4. Cf »na obraz«.

obraz czyj [w tym: G sb (21), pron poss (22), ai poss (22)] (65): OpecŻyw 75; w dzien Narodzenia Bożego ípadł był wielki grad lodowy z ktorego vczyñił fie obraz panny trzymaiąc na łonie dzieciátko w koronie MiechGlab *4v, *4v [2 r.]; HistAl C3 [2 r.], L6v, L7v; GroicPorz 14; y włzedłem ábym fie modlił/ y nálażlem tám iákoby wiżąc przed kościołem wfarbowaná y vmálowaná iáko by płachtę/ máiącą Obras iákoby Kryftułow/ álbo iákiegoś Świętego/ bo nie dobrze pámiętam iáki Obras był. KrowObr 112; A gdym to vyrzał w kościele Páná Kryftułowym/ náprzećiwko powadze pílmá Świętego/ wiżący Obras tzłowietzy/ zrzezałem gy KrowObr 112, 110v; RejZwierz 14; BielKron 9, 24v, 25, 101, 126 [3 r.], 140v, 143v; GrzegRóżn E3; Mącz 273d, 442c; RejAp 50v; HistRzym 11, 123v; RejZwierz 50; [Byli też w wojsce u Rzymian] Imaginarij, ktorzy obraz Cefarfki nošili. Draconarij,

co Smoká nošili zá znak. *BielSpr* 12v; *WujJud* 46, 46v [2 r.], 47, 48; Bo owo czapki zdeymowanie [...] fą nieiákie znáki czći ábo doŝtoynošci [...] á nieináczeý názwania czćią godne/ iedno iáko człowieczy obraz [*homo pictus*] názwania człowiekiem ieŝt godzien. *ModrzBaz* 40; *SkarŻyw* 89, 224, 279, 298, 301 [2 r.], 393; *WujNT* 39 [2 r.], *Matth* 22/20, *Mar* 12/16, *Luc* 20/24, 5. 471 [4 r.] (13); *PowodPr* 56. Cf »na obraz«.

W *połączeniach szeregowych* (3): *KrowObr* 110v; Nie będyeŝz łobie czynił obrazow/ áni bálwánow/ áni napiŝow wyŝtawiać áni chwalić [*Vulg Ex* 34/17]. *BielKron* 44; *KuczbKat* 275.

W *porównaniach* (7): *GliczKsiąż* P8; [*żywot człowieka*] yeŝt práwye yáko obraz pyęknie málowány/ Ktory zá bárzo krotki czás bywa pomázány *LubPs* K4v, K4v *marg*; *KrowObr* 116v; Hiŝtorie fą náuką żywotá/ iáko obrázy álbo ŝwiece ŝpráwám ludzkim w vmyŝle ŝwiecąc/ oŝtrzegáiąc nas od przygód złych/ á ku dobrym przykłádnie wiodąc *BielKron* 333v; *RejŻwierc* 88v; *PowodPr* 56.

W *charakterystycznych połączeniach*: obraz lodowy, martwy, okopciały, pozorny, stary, widziany, wiszący, wymyŝlony; obraz chwalić (2), czcić (2), mieć, nosić, przedawać (2), przylepić, (po-, w)stawi(a)ć (gdzie) (8), ubrać, wielce sobie ważyć, wnosić (gdzie), wymiotać; obrazow czeŝć; obrazom kłaniać się (2), kurzyć.

Zwroty: »ciosać obraz; uciosany, wyciosany obraz; ciosanie obrazow« = *signum, simulacrum* *Mącz* [szyk *zmienny*] (1;1;2;1): *KrowObr* 110v; *Simulachrum* *Obraz* *proprie*, Wykowány álbo wyciofány *Mącz* 394c, 376b, 392a, 412c.

»(u)czynić (a. działać, a. sprawić) obraz; nadziałać obrazow; czynienie obrazow; obraz tworzony (a. uczyniony, a. urobiony)« = *sculpere* *Mącz*; *imaginare* *Calep, Cn*; *sculptilia facere* *Vulg, PolAnt*; *imaginem facere* *PolAnt*; *imago constituta* *HistAl* [szyk *zmienny*] (29;1;1;4): *BielŻyw* 158 [2 r.]; *HistAl* M7v; *KrowObr* 110v [2 r.], 111, 112 [2 r.], 118; *Leop Ex* 20/4; *RejŻwierc* 4; *BibRadz Deut* 5/8; *PRometeus* teź będać oŝtrego rozumu/ napirweý obrázy wymyŝlił z gliny tworzone/ ktore tak miŝternie przypráwiał iż ŝie ruŝzáły. *BielKron* 23v; *Krol* [...] obraz ŝpráwił s łámeýo ŝrebrá/ ktory czyniono w NoreMBERGU/ ku czći s. Stániŝlawowi. *BielKron* 410, 32, 44, 259; *Mącz* 376b; on czárnokłięźnik vczynił z woŝku obraz [...] á przylepił ij na ŝćienie przed oczymá ŝwemá. *HistRzym* 54v, [2], 123v; *KuczbKat* 275; Nie czyń łobie obrázu żadnego/ ábyŝ gi miał chwalić *WujJud* 46v, 46v [2 r.], 47 [2 r.]; *BudBib Ex* 20/4, *Deut* 4/16, *Sap* 14/15; *CzechEp* 87; *ArtKanc* M2v, M3v; *Calep* 506a, 862a.

»dłubać obraz« (1): *Sculpo* *Rzezę*/ *dłubię*/ *czinię* álbo *cieŝę* obrázy ták z kámienia yáko y z drzewá. *Mącz* 376b.

»formować obrázy« (2): Tedy wziętem trzydzieŝci ŝrebrnych: y wrzuciłem ie do do^{mu} Páńŝkiego/ do tego co formuie obrázy [*ad statuarium*]. (*marg*) *Gárnczárzá*. (-) *Leop Zach* 11/13, *Zach* 11/13.

»obraz malować; obraz (jest) (na-, wy)malowany; w obrazie wymalowany« = *imago (de)picta* *HistAl, Mącz*; *figura depicta* *HistAl, ficta imago* *Mącz* [szyk *zmienny*] (9;14;1): *PatKaz III* 132v; *BielŻyw* 67; *krolowa Kandacis Alexándrá* w wiodła w páłac/ á iego obrás iemu vkazáła námálowány ná kortynie [*figuram sibi ostendit depictam in membrana*]. *HistAl* L6v, C3 [2 r.], L4v, L7v; *LubPs* K4v [2 r.]; *KrowObr* 110v; *BielKron* 101; *GrzegRóżn* E3; *Mącz* 127c, 155b, 278a; *RejAp* 110v; *RejŻwierc*

88v; *WujJud* 46; *SkarŻyw* 301; *WujNT* 471 [2 r.], *Aaaaaa2v*; Iáko kto ná cudnie málowány obraz pátrzy/ o málárzu wie *SkarKaz* 274b.

»obrazami (a. obrazy) ozdabiać [co]« (2): fámi siebie y żony wáfze bárzo rádźi málować każećie/ á tymi obrázy miáľto Chriřtuřowych y Swiętych iego [...] gmáchy řwoie ozdobiaćie? *WujJud* 47; *StryjKron* 165.

»[komu] obraz poľożyć« = *przedstawić kogoř przy pomocy obrazu* (1): Kogoř thedy podobnégo wczynićie Bogu? álbo który mu Obraz poľożyćie? *BiałKat* 31.

»obraz(y) postawić, stawiać; obraz wystawiony« = *tworzyć obraz, tworzony obraz* [szyk zmienny] (1;1;1): yeľliř tedy málarz co ma dobre fárbu ná málowányu chramye/ á obrázow nye dobrze řtáwya/ imyę řwe tráći y wpuľćza. *GliczKsiąż* P8v; Ani pořtáwifř řobie obrázu [*Neque eriges tibi statuam*]/ ktorego nienayrzy Iehowá Bog twoy. *BudBib Deut* 16/22; *KochFr* 91.

»ulać obraz; obraz (u)lany; obrazy odlewane; lanie obrazow« = *signum, statua Mącz* [szyk zmienny] (1;3;1;1): *KrowObr* 110v; *Fundere ex aere imaginem, Vlač obras z miedźi. Mącz* 139c, 392a, 412c [2 r.]; *WujNT* 479.

»obraz wykonterfować« (2); [*Lukasz Ewanjelista*] obrázow wiele pánnu Máryey řwá ręká/ pátrząc na iey oblicze/ wykonterfowaľ *BielKron* 143v, 126.

»(wy)rzez(ow)ać obraz(y); (wy)ryty, (wy)rzezany obraz; rzezanie, wyrzynanie obrazow; rzeźący obrazy« = *sculperre, signum, simulacrum Mącz; anaglypha (pl) Calep; sculptile Vulg; statuaria Calep; caelator, hermoglyphus, statuarius Mącz* [szyk zmienny] (12;8;5;2;1;2); *Murm* 182; *Sculptor, snyczarz, czo obrazy abo camyeny rzeze, rzazarz BartBydg* 140b; *GliczKsiąż* P8; *KrowObr* 110v, 111; *Leop Ex* 20/4; *BielKron* 32, 222 [2 r.]; *Mącz* 8d, 30c, 155b, 202b, 217a (15); *WujJud* 47; *SkarJedn* 237; *SkarŻyw* 89; *Anaglypha – Virzezani obraz, albo iaka řztuka wifřnicowana. Calep* 66b, 1003b [2 r.].

Wyrażenia: »obraz dęty [= *pusty wewnątrz*]« (1): Alexander [...] wřzitki řwe rzemieľniki obefľaľ y rořkazaľ im rozmaite obrazi dete zmiedzi y z řelaza dziaľaľ *BielŻyw* 158.

»obraz drzewiany, drewniany« [szyk 1:1] (1:1): przyřzedľ muzyk iáki álbo řkrzypiec iáki/ á przynioľ ná řobie obraz drzewiány iákoby człowieká vmárłego *RejŻwierc* 169v; *SkarŻyw* 279.

»obrazy (*I pl*) hářtowany« (1): Dzieľięć kortyn Cherubini/ to ieřľ/ obrázy twarży ludzkich z řkrzydľami/ hářtowane: ktore byľy pirwřze przybytku nákrucie *BibRadz* I 46a.

»obraz (jest) kamienny« (2): Ty to trzy obrázy kámienne byľy. *HistRzym* [2], 3.

»kształt obrazu« (1): *Inhaeret oculis memoria imaginis, Plecie mi řie w oczách xtaľ obrázu álbo leży mi w oczách. Mącz* 152b.

»lity obraz« (3): *KrowObr* 111; *BielKron* 259; on lity obraz Krolá Nábuchodonozorá/ nogi miaľ częřćią řelázne/ częřćią řliniáne *PowodPr* 56.

»obraz [komu] podobny, na podobieństwo [czyje]; obraz podobieństwa; podobieństwo obrazu« [szyk 4:1] (2;1;1; 1): A gdy wyrzála [*królowa Kandax*] obraz Alexándrow iemu [*pořłowi*] podobny/ rzekľa: zda mi řie żeř ty Alexander. *BielKron* 126; *HistRzym* 55; *WujJudConf* 44v; Abyřćie řię nie zárázili czyniąc řobie rzezanie podobieństwo wřzelkiego obrázu/ wyobraźenie męřczyźny álbo żeńřczyźny [*Ne [...] faciatis vobis sculptile, similitudinem omnis imaginis, similitudinem masculi, aut foeminae*]. *BudBib Deut* 4/16, *Ex* 20/4.

»snyrcarz obrazow« = *hermoglyphus, statuarius Calep* (2): Hermoglyphus – Sznycarz obrazow. *Calep* 479b, 1003b.

»obraz z gliny ulepiony« (1): A iżebyś nierozumiał/ áby tylko rytych Obrázow Pan Bog zákázował/ przešto przydawa/ áni wżelkiego podobieńtwa/ to iešt żadnego wymyflonego Obrázu/ bądź málowanego [...] bądź zgliny vlepionego. *KrowObr* 110v.

»obraz woskowy« (1): Widzę niektorego Czárnokfiężniká w domu moim/ ktory obraz wołkowy ná podobieńtwa me przylepił ku ścienie. *HistRzym* 55.

»wybit obraz« (1): A iešliby kto chciał co przedác [...] tego też niemogł vczynić/ ázby od Pána fwego znák przyzwolenia przyniołł/ to iešt groź ná ktorym był wybit obraz Krolewłki *GroicPorz* 14.

»wykowany obraz; kowanie obrazow« = *simulacrum, statua Mącz* [szyk 2:1] (2;1): Statua Słup ciołány zwłázczá/ wykowany álbo vlany obraz. *Mącz* 412c, 394c, 412c.

»obrazem, w obrazie (być) wyrażony« (6:1): [o *rysunku ludzkiej głowy*] iakož tho dobrze iawnie w tim obrazie głowy y twarzy iešt wyrażono wżytkich śmišłow wypisanie. *GlabGad* A5v; *WujJudConf* 44 marg, 44v; ániółowie chocia także fą nie ćieleśni y nie widziáni/ y żadnym obrázem wyrázeni być nie mogą/ á wždy przecię w ftárym zakonie byli málowani y rzezáni *WujNT* 471, 469, 471, Xxxxx3.

»obraz złoty« (1): Turek przyiechał do Budziná/ podano mu zamek/ wziął dwa. lithe obrázy złote/ kofztem niemáłym zá krolá Máthyałzá vrobione/ ktore ftały przed zamkiem v brony. *BielKron* 259.

Szeregi: »obraz a bałwan, [nie] bałwan ani obraz« (1:1): *BibRadz Deut* 5/8; Colossus, Obras á bárzo wielki bałwan był w Rhodis z miedzi/ što y pieć ftóp ná wyżą. *Mącz* 59c. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»figura albo obraz« (1): yáko figurá álbo obraz yáki rzezány/ wten čás prošte drzewo yešt kyedy onego żadnemi á rozmáitemi fárbami nye pomáluje á nye przypráwi. *GliczKsiąż* P8.

»kształt abo obraz« (1): Demetrius złotnik/ [...] Robił kościoły srebrne. [*Act* 19/24]) To iešt křztały onego kościoła zacne^{so} Dyány: ábo ráczey obrázy z kápliczkámi fwemi z srebrá odlewáne *WujNT* 479.

»(nie) obraz ani (i) podobieństwo« (6): *KrowObr* 110v, 112, 118; Nieczyń łobie obrázu rzezánego áni żadne^{so} podobieńtwa [*ne sculptile neque omnis similitudo*] tych rzeczy ktore fą wzgorę ná niebie/ y ktore ná ziemi niłko *Leop Ex* 20/4; *BielKron* 32; *ArtKanc* M3v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»słupy albo (i, a) obrazy« [szyk 3:1] (4): [*Aleksander*] Kazał tedy vczynić on ftholec [...] ná dwánałcie filarzach złotych/ ktory máiešt ony flupy tylko rękoma trzymáli/ á nád káżdym obrázem álbo flupem były nápisane imioná [*thronus... quem ipse duodecim statue manibus tantum tenebant. Erantque scripta nomina... principum*] dwunałcie kfiążąt Alexandrowych *HistAl* M7v; Statue et imagines simulachra sunt corporum, Słupy y obrázy fą wyobrazenie wzrołtów ludzkich. *Mącz* 394c, 155b, 412c. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

W tytułach utworów literackich (16):

Wyrażenia przymkowe: »na obraz« [*w tym: kogo* (8), *czego* (2)] (11): Ná obraz Mikołáiiá Reiá z Nagłó. M. W. Roku od narodzenia iego 50. *RejZwierz*[*Wirzb*] A4v; *KochFr* 61; *KochMRot* C; Ná obraz miłosci. *PudłFr* 34; *KochFrag* 40 [2 r.]; *SzarzRyt* A, D3v, D4, D5v [2 r.].

»pod obrazy« (5): POD OBRAZY CONTERFETV zywotá ludzkiego. *KochMRot* B4v, C, Cv, C2, C2v.

Przen (22) : oczy iego [dworzanina] chytáią sie zá onę piękność thwarzy/ á niemogącz fámeý twarzi/ iż contráfet iey do fercá niofá/ á duzfá imie sie onemu obrázowi z lubośczią przypáthrowác *Górndworz* Mm.

obraz czego (3): *CzechEp* 256; Což iest moy żywot/ o Pánie/ infzego/ Ielli nie obraz/ cíeniá ninkącego? *GrabowSet* S2v; *WujNT* 416.

obraz czyj [w tym: *pron* (6), *ai* (3)] (9): *LubPs* R2; Obraz duźny dobrze może być przyrownány wołku bo iáko wołk płynie od ognia/ táko grzeźni ludzie giná od obliczności Božey. *HistRzym* 56v; *BiałKat* 233; *KochFr* 121; *GrabowSet* Q2; Iáko człowieká znamy z twarzi/ ták P. Bogá z dobroći/ z miłościerdzia/ z láłkáwości/ z prawdy/ y z innych cnot iego Bozkich/ ktore fá nieiákim obrázem iego. *SkarKaz* 278a, 278a. Cf »obraz boski«, »obraz pański«.

Zwroty: »być jakoby obraz [czyj], niejakiem obrazem [czyim]« [szyk *zmienny*] (2:1): fwięty Franciśfek/ nie z ijnád došťápil tznót rozmaitych [...] iedno s poľpolitowania ij optzowaniá z miłościwym pane^m Iezu Kryfem/ w ktorego sie tako był wpoił/ ijz iakoby obráz w iego fertzu był *OpecŻywPrzedm* C4; bořtwá P. Bogá twego nie widziłz/ iedno skutki á vczynki iego widziłz/ iż iest dobry/ miłosierny/ cíerpliwy/ ípráwiedliwy. Toć iest iákoby obraz iego. *SkarKaz* 278a, 278a.

»malować obraz« (2): *CzechEp* 256; vpiłem się winem? czyli rymy? [...] Zda mi się/ że máluie fwoý obraz wláściwy. *KochFr* 121.

»mieć, postawić [kogo] jako obraz przed oczyma« (1:1): *RejPos* 139; A gdyby co miáło takiego przypáć ná cieę/ choćby go też iuz nie było/ tedy go [człowieka statecznego a poczciwego] miej iáko obraz przed oczymá fwemi/ y włythki ípráwy iego. *RejZwierc* 73.

Wyrażenia: »obraz boski« = *coś stworzonego przez Boga* (1): I kędy fá tákowi ludzie/ ktorzyby sie Obrázom Boskim/ iego ręká ftworzonym dziwowáli? *KrowObr* 117.

»obraz pański« = *człowiek* (1): wárujemy zápuścić/ z ordy do nich [do srebrnych obrazków] mnichow. Ktorzy żywym obrázom/ Páńkim nie folguia/ Pewniećby y ty tłukli/ choć im tu dutkuia. *RejZwierc* 106v.

»obraz (cieniem) wyrażony« (2): nie fkađ inád iedno z takich obrázow cíeniem wyrażonych málarftwo początek wzięło *WujNT* 417, 416.

»obrazy zmyśłone, rzeczy zmyślonych« (1:1): vmyfl ludzki máluie łobie obrázy rzeczy zmyślonych/ wízákze my nie vžyczámy onym obrázom zmyśłonym^m effencyey/ to iest íftności. *CzechEp* 256.

»żywy obraz« = *człowiek* [szyk 2:1] (3): [to wadzq obrazy] iż ludzie krwia Páná Iezu Kryftá pokropieni/ y omyći/ to co by ná żywe Obrázy nákládać mieli/ ná flugi Bože/ ná vbogie žaki/ ná šíroty/ ná wdowy/ to nákládáią ná martwe pniaki *KrowObr* 117, 115v; *RejZwierc* 106v.

»żywy obraz« = *coś prawdziwego, rzeczywistego, widomego* (2): Przecź á dla czego ony cielce y ony ofiáry kazał im [Bóg] bić y łobie ofiárowác vltáwicźnie? Izałz to nie włytko były żywe obrázy/ ktorymi kładł im Bog przed oczy Syná fwego kthory miał być zábit *SarnUzn* D3; czytác takie wálze

piłmo y wiedzieć onim wżyſcy mogą. bo iáko żywy obraz rychley wzruſzy á niźli málowány: ták żywa Ewányelija wprzykładzie y życiu rychley ci lie wpożytek duchowny obroci. *SkarŻyw* A4v.

Szereg: »obraz, fizerunk« (1): Y ciebie miłe dziecię/ ták vczę: áby powtawſzy ze ſnu twego/ do thego páná wſta y ferce ſwé podnoſił/ á Pánu dziękował: że obraz ſmierci od ciebie oddaliwſzy/ fizerunk przyſzłego zmartwywitánia w tobie okazał: wzbudził cie *BiałKat* 233v.

a. *Podobizna Boga lub ſwiętego jako przedmiot kultu religijnego u chrzeſcijan (głównie katolików); imago MiechGlab* (467) : *PatKaz I* 12v; *PatKaz II* 58v; *PatKaz III* 153v; ludzie tam obywaiáci, ku obrazowi z nabożeńſtwem y z ofiarami chadzali. *MiechGlab* 71, 72; *SeklWyzn* g2v [3 r.]; *RejKup* k3 [2 r.], k4v, m6, o6v; Theofilus/ ten popalił obrázy w koſcielech/ y Lázárzá málárzá niepoſpolitego dał zabić ktory ie málował *BielKron* 168v; zebrałſzy ſie poſpolſtwo proſili Senatu mieſckie⁸⁰ áby zákazano było mſzey y obrázow w koſciele iáko bálwochwálſtwá *BielKron* 205v; [o *Żydach*] Máią theż Pálmy przy iábłkach/ y ſwiec doſyc v nich w Cerkwi bywa/ obrázy ſie brzydzą/ żydówki oſobno bywáią pátrząc przez ſciánę do Cerkwie. *BielKron* 465, 143v. 167v [6 r.], 168, 169, 198 [4 r.] (42); *GrzegRóżn* E3; *HistRzym* 124; *BiałKat* 45v; obrázy nietylko Rzymſcy Theologowie/ ále y Dámáfcenus/ y Gregorius/ y inſzy księgámi proſtych ludzi zowá. *WujJud* 49v, 26v *marg*, 44v, 45, 45v, 46 (63); *SkarJedn* 120, 196 [2 r.], 197 [3 r.], 200, 212 (12); *SkarŻyw* 92 [3 r.], 189 [2 r.], 279 *marg* (27); *ReszPrz* 40, 42, 62 [2 r.]; *WerGoſc* 217; *LatHar* [++], [++2], [++2]v, ++5v; niewiáftá ná wieczną pámiátkę ſwego vzdrowienia/ przed domem Twym obraz P. Chriſtuſow ná wynioſłym mieſcu była wyftáwiła: ktory obraz dziwne cudá czynił. *WujNT* 39, 39 [2 r.], 416, 471 [2 r.], 526 *marg*, 688 [2 r.] (12); *SkarKaz* 457a *marg*, Oooo2a.

obraz czego (8): zacny Theolog o ſobie powiáda/ że plákáć muſiał/ gdy poſrzał ná obraz ofiárowánia Izákowe⁸⁰ od Abráhámá. *WujJud* 47v; *ReszList* 161. Cf »obraz Krucyfiksa«, »obraz Męki Pańſkiej«.

obraz czyj [w tym: *G sb* (30), *ai* (13), *pron* (6)] (49): *PatKaz I* 12v; *PatKaz III* 153v; *MiechGlab* 71; *KromRozm I* D3v; *BielKron* 379v, 439v; *HistRzym* 124; Mocnie wyznawam/ że Obrázy Chriſtuſowe/ Mátki Bożey/ y inſzych ſwiętych máią być záchowane/ y że im powinna czeſć ma być wyrządzaná. *WujJud* 26v, 9v, 46 [3 r.], 48v, 50, 52v; *SkarJedn* 281; *SkarŻyw* 92, 224, 298 [2 r.] (15); *ReszList* 161; [w *częſtochowskim klasztorze*] ieſt obraz doſyc zacny błogofłáwioney dziewice P. Mariey/ przez Lukáſzá ſ. Apoſtoła wymálowány *WerGoſc* 216, 217; *WujNT* 39 [2 r.], 323, 365 [2 r.], 777, 869 [2 r.], Aaaaa2v. Cf »obrazy ſwiętych«.

W połączeniach szeregowych (7): Nigdyć w Koſciele Powſzechnym náuki Páná Chriſtuſowey niezániechano; ále áby iá ludzie lepiej pámiętáli/ rozmáitými iá znáki/ figurámi/ y obrázami przed oczy ludzi proſtych przekládano *WujJud* 49, 206; *SkarŻyw* 114; *StryjKron* 140; *ReszHoz* 116; *ReszList* 161; Przetoż nie dziw/ iż tákże inne cudá nie dzieiá ſię wſzędę: ále tylko ná niektórych mieyfcách/ á zwłáſzczá przy grobiech/ przy reliquiách/ przy obráziech y pámiátkách Pánny Mariey y innych ſwiętych *WujNT* 323.

W przeciwſtawieniu: »obrazy ... bálwany« (4): *WujJud* 46 *marg*, 50v, Mm 7v; Bálwany [...] iá wſzędzie potępione: lecz obrázy ſwięte Páná Chriſtuſowe y ſwiętych iego/ nigdzie. *WujNT* 526.

W charakterystycznych połączeniach: obraz nowy, postawiony, rozumny, [staroświecki], stary, stawiany, zbotwiały; obrazu drapanie (2), każenie, palenie, pożytki (3), przywrocenie, stawienie, używanie (2), wygladzenie, wyrzucanie; zakaz(ow)ać obrazow (6); ku obrazowi z nabożeństwem chadzać, obraz burzyć (2), chować, łupić (2), mieć za bogi (3), w uczciwości mieć (2), nawiedzać (2), odjąć, odrzucać, (po)palić (10), pogrześć, popustoszyć, postawić (gdzie) (2), przyjąć (2), przynieść, przywrocic, psować, siekać, stawiać (5), stłuc, trzymać (5), wymiatać (11), wyrzucać (wyrzucić) (18), wystawić, zachować (3), zatrzymać, zrzucić; wierzyć w obrazy; obrazami brzydzić się, gardzić; o obrazach kazanie, nauka; nawieszać wianków na obraziech.

Zwroty: »obrazy chwalić; obrazom chwałę wyrządzać; chwalebne obrazy« [szyk zmienny] (4;1;2): przyiechali poślowie Saraczenow radząc Tatarąm aby oni radczey przyięli wiarę Machomethowę [...] mieniącz iż wiara krześcianfka iest ludzi lichych, á próżnujących ktorzi obrázi chwałą [imagines colentium] Miech Glab 20; ktorzy chwalebne obrazy bálwánámi nazywáią/ Heretykowie íą/ przekłęci/ á od Kościoła wyrzuceni. WujJud 45, 10, 50v, 52; ReszPrz 9; WujNT 456.

»czcić obraz, w obrazach; obrazu cześć, czczenie; obrazowi cześć czynić (a. dawać, a. wyrządzać)« [szyk zmienny] (8;1;3;1;5): RejKup k2v; Ná síodmym Powłzechnym Niceńkim Concilium/ potwierdzono [...] czczenie Reliquiy y obrázow Świętych WujJud 157v; my obrázow zá Bogi nie mamy/ áni im żadney czći Boskiey niedáiem: ále tylo mámy ie zá znáki rzeczy świętych/ ktore w obrázách czćiemy. SkarŻyw 189, 279, 298, 299 [2 r.], 301 [3 r.], 460; Ták też cześć obrázu Pána Chriřtuřowego iest cześć P. Chriřtuřowá/ á nic nie wymuie czći y chwały iego WujNT 869, 456, 869 [2 r.], Aaaaaa3 [2 r.].

»obrazy czynić« (3): Confesionífte Świętych obrázow cynić [!] nie każą/ ále íwe ná to mieřce z Iulianem Apoftátą ítáwiáią WujJud 47 marg, L13v, Mm7v.

»kłaniać się, czynić pokłon obrazowi; pokłęknać, kłanianie przed obrazem« [szyk zmienny] (l;1;1;2): on przed obrázem Pánný czyřtey/ ktory był ná bramie oney/ bárzo miřternie y wdzięcznie wymáłowány/ pokłęknał SkarŻyw 459, 189; nic nie grzeřzú Kátholicy/ czyniáć tákieř pokłon obrázom Pána Chriřtuřowým/ ábo cáłuiáć reliquiae świętych. WujNT 777, 777, Aaaaaa3.

»mieć nabożeństwo ku obrazowi« (1): Miał y nápotým ófobne nabożeńřtwo ku temu obrázowi/ y nieodmienną chuc y miłóřć ku przeczyřtey Bogárodzicy/ od młodořci/ ářz do řmierci. SkarŻyw 460.

»przed obrazem modlić się, mowić pacierze« [szyk zmienny] (3;2): kiedy kto przed Obrázem ktorego Świętego mowi Pacierze/ tedy niechay ták rozumie/ iż go proři o to áby řie z nim modlił KuczbaKat 365, 365; gdy řię przed obrázem niepokałáney dziewice Matki Bořey modlił/ z iey S. przyczyny y pomocy zleczonym zořtał SkarŻyw 319, 308, 572.

»obrazom ofiarować« (1): Kátholicy nie tylko obrázom świętych/ ále áni íámým świętým nigdy nie ofiárowáli: áni im czći Bogu włářney nie wyrządzáli WujNT 456.

»obraz pozdrowić« (1): y inne święte reliquije/ náóřtátek y obraz nářwięřłzey twarzy zbawićielá nářzego/ ktory ř. Lukářz máłował [uczestnicy procesji] pozdrowili ReszList 161.

»obraz ulać« (1): Oná niewiářtá ktora od czerwoney niemocy vzdrowioná byłá/ obraz Pána Ghrifřtuřow w Cefáryey mieřćie z miedři vlač dáłá WujJud 46.

Wyrażenia: »obrazy chrześcijańskie« (3): Ktorzy Obrázy Chrześciánńkie bálwánami zową/ odłzczepiency fą/ przed 800 lat potępieni. *WujJud* 45 marg, 46, Mm7v.

»obrazy kościelne« (2): Ci ludzie co obrázow kościelnych y znáku krzyzá ś. nierádzi widzą áni częzą [!]: dwie rzeczy włafne nieprzyiácielom duŹnym y pogánłtwu po łobie pokázuią. *SkarŻyw* 301, 189.

»obraz Krucyfiksa, Męki Pańskiej; obraz ukrzyżowany« (2;4;2): [o *konfessyjonistach*] wdźięczną Bogu poślugę czynicie/ kiedy obrázy męki Pánńkiey po drogách łupicie/ tłuczećie y rąbacie *WujJud* 9v, 9v, 46, L13; iednego czáfu modłacemu fię żáłość wielka przypádlá [...] y mowił do Chryštuła vkrzyżowanego przed obrázem crucifixá *SkarŻyw* 372, 393 [2 r.], 414.

»obraz marmurowy« (1): zakonnyk szwyátogo [!] francyfka kazał przeczyw pannye pokazanu [!] mřzą wkaplyczy myal gđzye był obráz panny maryey marmurowy na oltarzu *PatKaz I* 12v.

»obraz rzezany« (1): w Rułkim piśmie wyliczáią inne tákíe Lácínłkie/ iáko oni mówią/ Ierezie. [...] Iż obrázy rzezáne máią/ ná málowáných nie przełtáiąc. *SkarJedn* 232.

»obrazy święte, świętych« [szyk 16:4] (12:8): Poganić y też kaczerze Ganią połty y paczierze. I yne dobre vczinky Miłofczywe lata/ fkrzynky. Swieczky y łwietych obrázy *RejKup* i5v; *KromRozm I D3v*; *KuczbKat* 365; *WujJud* 47, 52v, 157v, L1v, L13v, Mm7v; *SkarJedn* 214, 348; *SkarŻyw* 279; Luther/ profi y vpomina/ áby káznodźieiam/ ktorzy obrázy ś. z kościołow wyrzuciáią [...] ogniá y wody wřzędzie zápowiedziáno *ReszPrz* 62; *WujNT* 417, 456 [2 r.], 526, 777 marg, Aaaaaa3, Yyyyyv.

»obraz [przez kogo] wymalowany; malowanie obrazu« (1;1): Włodzimierz/ połty łwoie rozłyłał po łwiećie: áby mu tę wiáre obráli/ ktoraby fię im nalepiey podobála. Ktorzy iáko prości á grubi/ gdy tylo ná łtroie zwierzchowne y málowánia Kościołow y obrázow pátrzáli [...] z Greki przełtác woleli. *SkarJedn* 226; *WerGośc* 216.

[Zestawienie: »obrazow borzyciel« = *człowiek zwalczający kult obrazów religijnych*: ktory [cesarz *Leo Trzeci*] był názwán Ikonomachus/ to iefł obrázow borzyciel *StryjKron* 99.]

Szeregi: »bałwan, obraz« (1): *WujNT* 417 cf *W przeciwstawie*.

»figura i obraz« (1): Prawdác iefł/ żeć y przez te rzeczy łtworzone możem poniekađ dobroć y mądrość miłego Bogá obáczyć/ ále nie ták dołtátecznie iáko przez figury y obrázy *WujJud* 50. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»obrazy i malowania« (2): Ná on czás v Rzymian obrázy y málowánia były łtáre/ y láty zbotfiále *SkarJedn* 227, 227.

»obraz, ołtarz« [szyk 1:1] (2): [Soliman] wřzedł do Budzyniá/ á tám czynił poślugi Bogu/ łwoim obyczáiem/ w kościele [...] wyrzuciwřzy łniego ołtarze obrázy y inne rzeczy. *BielKron* 313v, 200v.

»relikwije i obrázy« [szyk 3:1] (4): *WujJud* 157v; Obrázy y reliquiae. *WujNT* 39 marg, 365 marg, Yyyyyv. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

α. *U polemistów protestanckich pogardliwie i krytycznie o obrazach w kościele chrześcijańskim (dotyczy interpretacji drugiego przykazania Dekalogu) (176) : SeklWyzn* g3; *KromRozm I A3v*; Tho fą flowá Bołkie [...] wřzyfcy thákowi wietzną łromotę otrzymáią/ ktorzy fię w Obráziech kocháią/ albo kłękáią przed nimi. *KrowObr* 111v; Wřzákemci nie tylko s Stárego Tełtámentu piłmo Święte vkazał/ ále tełz z Nowe^{go}/ iáko fię Pan Bog brzydzi Obrázy/ kościoł Boży niema zgody z Obrázy iáko ciemność s łwiáthłością *KrowObr* 112; wymyłlenie Obrázow/ iefł potzátkiem nietzyłtości/ y

wynálezienie ich/ iest żywotá fkázienie *KrowObr* 116v, 79v [2 r.], 110, 111, 111v [4 r.], 112 (79); *WujJudConf* 46, 47v, 49, 51, 208.

W *połączeniach szeregowych* (15): [*Ezechijas*] wymyślne bałwany/ słupy/ obrazy/ ołtarze/ y kaplicze wyrzucił/ ktorich był Achab/ y inży krolewie/ odśwych dvchownych zwiedzieni/ nabvdowali/ dla ich lakomśtwa. *SeklWyzn* 2v; *KromRozm I P*; *KrowObr* 90, 109, 116, 117, 129v (9); Zálię iuż my poslednieyfy vnieslichmy sie zá obrázy/ zá słupy/ zá filary/ zá dymy/ zá zioły szukáiąc Páná fwego po świáthu iákoby gołothy á nie oliádłęgo. *RejPos* A5, 79, 144, 190.

W *porównaniach* (2): A chceż wiedzieć/ tzego cię może obraz náutzyć? [...] Thego cie tedy náutzy/ ábyś był takiełz iáko gi obraz/ fuchym y śprochniáłym drzewem *KrowObr* 114v, 116v.

W *charakterystycznych połączeniach*; obraz *niepożyteczny* (3), (komu) *przypodobany*, *znamionowany*, *zrąbany*; *obrazow zakaz(ow)ać* (4); *obrazow używanie*, *wymyślenie*; *uciekać od obrazu* (2); *uciekać się do obrazu*; *obraz czarować*, *deptać*, *lizać*, (wy)miotać (3), *wprowadzić do kościołów*, *wyrzucać (wyrzucić)* (3); *obrazem brzydzić się*, *gardzić*; *kochać się w obraziech*; *leżeć przy obraziech*; *o obraziech świadectwo*, *wiara*.

Zwroty: »obraz błogosławić« (1): Pokornie cie Boże profimy/ ábyś nas wysłuchał y ten wołk vlepiony/ niewinno Báránká obras známionowány błogosławić/ y przez wzywánie thwego świętego imienia poświęcić ratzył *KrowObr* 67.

»obraz chwalić (za kogo), dawać chwałę obrazowi« [*szyk zmienny*] (6:1): wiele ludzi Obrázy zá Bogi chwałę/ y v fiebie máią *KrowObr* 116, 113 [2 r.], 113v, 116, Tt3; komu tę chwałę dawáci Duch święty rofkázuie Iuż tu nie Rochowi [...] áni obrázowi żadnemu/ ále Bogu żywemu *RejAp* 121.

»obraz czynić« [*szyk zmienny*] (10): A chceż iesttze dáley slyśzec/ iáko Pan Bog wśelkiego tzłowieká przeklina/ ktory tzyni Obras obrzydzenie Boskie *KrowObr* 111, 109v, 110, 110v, 111 *marg*, 112v [2 r.] (9); Niemieymy tákowego nabożeńtwa w sobie/ ábyfmy ludzką robotę chwálić mieli/ ábowiem lepszy są rzemieślnicy sámi co tákowe obrázy czynią/ ktorich sie nam iednák chwálić niegodzi. *WujJudConf* 51v.

»klękać (klęcząc) przed obrazy (obrazami)« [*szyk zmienny*] (11): Ale przed obrazmy klękać/ ofiarować/ świeczki stawiać/ na wípomożenie ich wzywać/ w nich nadzieie mieć/ albo im pacierze mowić/ to iest pogánłkie/ a panv bogv barzo mierzione bałwochwalśtvo *SeklWyzn* g2v; *KrowObr* 61, 111v [2 r.], 112v, 116 [3 r.], 195v, Tt3, Vu2.

»poświęcać (a. poświęcać), (po)święcić obraz; obrazow święcenie« [*szyk zmienny*] (4:3;2): Vkałz że ty tedy przykazanie/ y śthárego y nowego Teštamentu/ iż Bog tzynić/ poświęcać/ y stawiać/ obrázy w kościelech krześcijánłkich rofkazał? *KrowObr* 109v, B3v, 67, 109v [2 r.], 129v, 130, Qq4, Tt.

»obrazy stawiać [= *tworzyć*]« [*szyk zmienny*] (8): Także theś Ireneus/ wylitziáiąc kácerśtwa y błędy/ miedzy inżymi rzetzámi/ wípomina tełz ten błád Obrázy stawiać/ y klániáć się przed nimi. *KrowObr* 112v, 109v, 111 *marg*, 112v [2 r.], 114, 117; Apośtołowie tákże potomkom swoim vczyć/ nápomináć/ wyśtrzegáć/ y strofowáć kazáli lud pópolicy/ nieśtawiaáli dla tey przyczyny obrázow iákich áni im tego poruczyli. *WujJudConf* 49v.

»obraz tworzyć« (1): Wśyřcy ci/ co bałwany/ ábo obrázy tworzą/ niktzemni są/ á bałwáni ich ktore oni miłuią/ są im nie pożyteczni *CzechRozm* 7.

Wyrażenia: »obraz brzydliwy« (1): Wiem że też ná niektórych mieyfcach Duch święty ty kloce y defki zowie obrázem/ ále fáłszywym y brzydliwym. *KrowObr* 110.

»obraz Częstochowski« (1): iż obrázy chwalićie [...] Swiáttzy też to Obras Częstochowki/ do ktorego fie obiecucieie y fkielkádziefiát mil każdego roku biegácie *KrowObr* 113.

»obraz drewniany« (2): w Papieskim kościele wáłzym/ obrázy frebne złote/ y drewniáne martwe y fprochniáne/ fá okráfá y ochędoftwem. *KrowObr* 115v, 115v.

»obraz fałszywy« (2): cozá pożytek tzyni [...] Obras fáłszywy *KrowObr* 111, 110.

»głuchy obraz« (1): wżyfcy fię ku martwym/ niemym/ głuchym/ y ślepym Obrazom náklonili/ ktorych rzemieflnicy nadziáfáli *KrowObr* 117.

»kadzenie obrazow« (1): Powiedz mi fkađ ten Lew Papięfz to kádzenie obrázow y Ołtarzow wymiflił? *KrowObr* 91.

»kamienny obraz« (1): Bifkup Rzymfkiego dworu [...] poświáca kościoły martwe drewniane kámienne obrázy y [z]wony *KrowObr* B3v.

»obrazy krześcijáńskie« (1): wżyftki tákowe Bołkie Obrázy y podobieńftwá názywamy kłámftwem y báłwany nietylko Pogáńfkie bożki/ ále y Krześcijáńfkie obrázy w iedney liczbie zámykáiąc. *WujJudConf* 44v.

»obraz malowany« (1): Vyrzyfz też Obrázy rzezáne/ málowáne/ y wyfzycie/ Láta miłóściwe/ Bálfámy/ y krzymá wáfze *KrowObr* 241.

»obrazy martwe« [szyk 3:2] (5): *KrowObr* 115v [2 r.]; żadne⁸⁰ fpołku rzeczy żywiące z martwewi [!] obrázy mieć niemogá. *WujJudConf* 48, 49, 50.

»obraz niemy« [szyk 1:1] (2): A tze mu nie powiefz/ w ktorey to Ewánieliey nápiáno [...] ábyfmy mieli/ álbo pánu Bogu fámemu w kościele krześcijáńfkim fwiećić/ álbo ludziom vmárłym/ álbo kijom/ ftoiákom/ y obrázom niemym? *KrowObr* 90, 117.

»obrazy nikczemne« (1):zewfząd pełno żywych rzeczy od Bogá ftworzonych przed oczy náfze przypada/ ktore nas prawdziwie o Bogu/[...] vpomináć mogá/ z wiefzszym pożytkiem/ á niżli wżyftki obrázy y flupy ludziom przypodobáne/ nikczemne y martwe. *WujJudConf* 50.

»ryty, rzezany obraz« [szyk 2:2](3:1): wżyftki Obrazy ryte niechay będą zrabáne/ álbo potłutzone y wżyftki zapláty ich/ niechay będą popalone ná ogniu *KrowObr* 111; I cozá pożytek tzyni ryty Obras/ ktory wyrzył Szyncár/ y włá rzemieflnik *KrowObr* 111, 110v, 241.

»obraz srebrny« (2): ktory [papięfz rzymski] tey obłudy y zdrády fwoiey/ niemogł infzá okráfá y ochędoftwem przykryć/ iedno obrázy drewniánymi/ złotymi/ frebmymi *KrowObr* 115v, 115v.

»ślepy obraz« (2): fá vtzynki Dijabelfkie od Antykryfta flugi iego zmyflone [...] w kościelech połácinie wrzeftztec/ fwiećić we dnie ślepym obrázom/ bes żony miefškác *KrowObr* 61v, 117.

»obraz ukrzyżowany, obraz Krucyfiksa« (2:1): w Syryey w niektórym mieście imieniem Báruth byli żydowie/ ktorzy nijaki obras vkrzyżowány nogámi deptáli *KrowObr* 102, 108, 113v.

»woskowy obraz« (1): Marćin Papięfz wołkowe Obrázy do kościołá ftáwiać rofkazał. *KrowObr* 117v.

»obraz wyszty« (1): *KrowObr* 241 cf »obraz malowany«.

»obraz złoty« (2): *KrowObr* 115v [2 r.] cf »obraz drewniany«, »obraz srebrny«.

Szeregi: »bałwany albo (i) obrazy« [szyk 8:4] (12): Nie potrzebá żadnego wátpienia mieć iż thám niemáľz żadney wiary/ gdziekolwiek Báľwan álbo Obras ieft. *KrowObr* 112v [*idem WujJudConf, CzechEp*]; co zá wymowkę dnia oštátetznego będziefz miał/ kiedy cie Pan będziefz pytał/ kto tobie obrázy álbo bałwany do kościoła łtháwiác/ y przed nimi klękáć rofkazał? *KrowObr* 118, 111 *marg*, 111v [2 r.], 117v [2 r.], 118, Qq4; *WujJudConf* 50v; *CzechRozm* 7; *CzechEp* 85. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

»drzewo albo obraz krucyfiksa« (1): powiádaľz/ że obrázow nie dla tego do kościołow álbo po drogách łtáwiałz/ áby ono drzewo/ álbo on obras Krucyfixá iáko go ty zowieľz/ kto miał chwálic zá Pána Kryšťuľá *KrowObr* 113v.

»krucyfiks i (albo) obraz« (5): Krucyfix y inne obrázy iáko tzáruia. *KrowObr* Ssy, 108 [2 r.], 110, Tt.

»obraz i ołtarz« (2): Przeľto Lew Papiefz [...] Thurybularze álbo kádzidlnice [...] y dym miáľto łłowá Bożego [...] do kościoła wprowadził/ áby ludzie s łiebie grzechy wyparľkáli/ á z Obrazow y Ołtárzow muchy/ nietoperze y páiáki/ odpłofzyli y wygániali. *KrowObr* 91, 91. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»obraz i podobieństwo« (1): wedle piľmá ś. wľzyťki tákowe Boľkie obrázy y podobieńťwá názywamy kłamńtwem y bałwany *WujJudConf* 44v.

»obraz i słup« [szyk 1:1] (2): [o kościele rzymskim] [*Nierzádnica Babilon*] pánowánie łwoie vmocniľá [...] fáľzywymy cudámi przez Dyabľá vtzynionymi/ v łłupow/ y obrázow *KrowObr* 242; *WujJudConf* 50. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»obraz albo umęczenie drewniane« (1): nápiľzęć thu niekthore łłowá/ s Pontyřikaľu twoiego/ gdzie naprzod poľwiáćiać Obras álbo vmęczenie drewniáne/ ták do niego mowifz. *KrowObr* 109v.

b. *Wizerunek pogańskiego boga; bałwan, bożek, bóstwo; idolum PolAnt, Mącz, Calep; sculptile PolAnt, Vulg; figura, imago, simulacrum, statua Vulg* (100) : *BielŻyw* 113; *KrowObr* 111v *marg*, 113, 113v [3 r.], Tt3v; *Leop Cv marg*; Terářim byľy obrázy ktorych łie pogáni ráďzili. *BibRadz* I 456 *marg*, *Is* 30/22; Neury/ theż w Tátářkich kráinách ludzye/ co łie ná czás w wilki przemieniáia/ zá Bogá Mářlá chwala/ á łzáble y namioty zá obrázy poľwiáćia/ á ludzi ofiáruia. *BielKron* 8, 8 [4 r.], 9 [2 r.], 24v, 25 [2 r.], 259 (13); *Idolum – Szpałek, obraz. Calep* 500b; *WujNT Act* 7/43.

obraz czego (2): Sykkuth y Kijun byľy obrázy niektorych gwiazd. *BudBib* I 452v *marg*. Cf »obrazy modłow«.

obraz czyj [w tym: *G sb* (11), *pron poss* (10), *ai poss* (3)] (24): Y zaľz nie vczynię ták miáľtu Ierulálem y obrázom iego/ iákom vczynił Sámáryiey y bałwánom iej? *Leop Is* 10/11, *Is* 10/10, *Dan* 11/8, *Act* 17/23; *RejZwierz* 35v; *BibRadz Ex* 23/24, *Lev* 26/30, *Iudic* 18/31; *BielKron* 24v [2 r.], 25, 60v; Anubis, Bóg Egypsky/ którego obras piľ łep miał/ álbo Był máłowan ze piľm łbem. *Mącz* 11d; *GórnDworz* Y6v; *WujJud* 46v; *BudBib Am* 5/26. Cf »obrazy bogow«, »obrazy pogańskie«.

W połączeniach szeregowych (9): *KrowObr* 242; A nawięcey ie [*Greki*] tym czářci zwiedli/ iż im cudá álbo znáki czynili/ przez łny/ przez obrázy nawięcey/ przez łłupy/ ptaki/ źwierzęťá/ wiátry/ y ine. *BielKron* 25; A gdy wnidzyecie do zyemie obiecáney/ przewracaycie wľzyťki mieyľcá ná ktorych Pogáni chwalili bałwany łwoie/ poľáńcie/ roľproľzcie/ y w niwecz obroćcie wľzyťki ołtarze/ obrázy/ łłupy/ láfy poľiekaycie. *BielKron* 44, 9, 83v, 86v; *Idolum, Obras/ Bałwan/ Słup* wycioľány álbo

wyrzeżany Bożek/ też wyobrażenie á xtałt nieyákíey rzeczy. *Mącz* 164c; *BudBib Ex* 34/13; *SkarKaz* 487a.

W charakterystycznych połączeniach: obraz postawion, (komu) przypodobany (2); obrazow zasłona; biegać do obrazow; obrazow chronić się, nastawiać; obraz chować, wniwecz obrocić (2), podruzgotać, pokazać, pokruszyć (2), połamać, popalić, potłuc (2), sprzewracać, wyrzucić; z obrazy cudzołożyć.

Zwroty: »obraz czynić; czynienie obrazow« [szyk zmienny] (2;1): W Egipcie [...] Wízytki náuki y roboty wízelákie/ takież rodzaj bogów/ czynienie obrázow/ y innych bálwochwálftw flupy/ napierwey tám wymyflono. *BielKron* 270; Pierwsze Przykazanie [...] iáko zákazáło cudzych Bogow chwálić/ ták też zákázuie ich obrázy czynić *WujJud* 46v, 54.

»czynić, dać modłę obrazowi« = *adorare statuum Vulg* [szyk zmienny] (1;1): niech to tobie fwiádomo będzie/ o Krołu/ iż Bogow twoich nie chwalemy/ á obrázowi złotemu kthoryś postáwił modły nie czyniemy. *Leop Dan* 3/18, *Dan* 3/15.

»dać chwałę obrazowi; chwalcá obrazu; obrazow chwalenie« [szyk zmienny] (1;1;1): *Diar* 70; Cći moiey inífemu niedam/ á chwały moiey rytym obrázom [*gloriam meam alteri non dabo et laudem meam sculptilibus*]. *Leop Is* 42/8; kthoryż iest człowiek coby niewiedział/ iż miásto Efelkie iest chwalcą wielkiey Boginiey Dyany/ y obrázu kthory spadł od Iowifzá? *BibRadz Act* 19/35.

»dufać w obraziech rytych« (1): niechay będą zhánbieni pohánbieniem/ kthorzy dufáią w obráziech rytych [*confidunt in sculptili*] *Leop Is* 42/17.

»obrazy kadzić« (2): Powiedz mi/ wtzym iestheście rozni od Pogánow? Oto pogáni obrázy ftáwiáią/ wy tákiefz ftáwiaćie/ oto pogáni obrázy kádzą/ wy tákiefz kádzićie? *KrowObr* 113v, 119.

»przed obrazem klęczeć« (1): Kámmá [...] przed obrazem Diany klęczęc/ ták ielá mowić. *Górndworz* Y6v.

»kłaniać się jako Bogu obrazom« (1): wedle ćielefney náтуры fwoiey bogi widome czynił: chcąc wćiefzyć prágnienie fwoie. kłaniał się [człowiek] iáko Bogu flupom/ obrázom/ y flóńcu *SkarKaz* 487a.

»nastawiać obrazow« (1): wedle mnoftwá owocow fwych ná mnożył [*Izrael*] oltarzow/ wedle dobroći ziemie fwey (*marg*) Nádobrzyli/ to iest/ dobrze nádziałáli/ rozumiey/ wiele náczynili. (–) náftáwiáli obrázow [*benefecerunt statuas*]. *BudBib Os* 10/1.

»ofiarować [kogo] obrazom; obrazowi ofiary czynić« = *sacrificare idolis PolAnt* [szyk zmienny] (3;1): I rozłali nyewinną krew fynow y corek fwych/ Ofyárując ye obrázom w ftronách Kánáneyflkich *LubPs* Y3v; Wiele też z Izráelczyków przyftáli ná iego wiaré/ á ofiárowáli obrázom y pogwałćili świętá. *BibRadz 1.Mach* 1/45; *BielKron* 8; *BudBib 1.Mach* 1/45.

»postawić [komu] obraz« (1): Ten Cekrops napirwey w Greciey bogiem vczynił Iowifzá y oltarz mu postáwił/ á Pálladzye obraz. *BielKron* 27.

»rytym obrazom służyć« (1): zá rofkazáníem okrutnikow/ ftáło się ifz rytym obrázom z nabożeńftwem służyć poczęto [*colebantur sculpta*]. *BudBib Sap* 14/16.

»obrazy święcić« (2): *Manásses* [...] kłaniał się y chwałę czynił flóńcu/ gwiazdom/ żywiołom/ y oltarze im ftáwiáł w domu Bożym/ wierzył we fny/ s czárty się obierał/ obrázy y flupy święcił/ y narod Iudá ktemu przywodził. *BielKron* 90, 9.

»obrazowi cześć wyrządzać« (1): lud proftý onemu obrázowi wielkie cźci wyrządzał *BielKron* 8.

»zejmować czapkę przed obrazy« (1): Idololatra, Bálwochwálcá ten zwłafzczá który fie klánia/ zeymuye czapkę przed yákiemi obrázy álbo ye chwali. *Mącz* 164c.

Wyrażenia: »obrazy bałwana, bałwańskie, bałwochwalne« [szyk 2:1] (1:1:1): *Leop* 4.Reg 11 arg; BOnifacyus czwarty był Papieżem dzyewięć lat y ośm mielięcy/ ten w Rzymie s kościołá pogáńfkiego który zwano Pantheon wyrzucił obrázy bałwańkie/ á záłożył kościół Marie rotunde. *BielKron* 164v, 270 marg.

»obraz(y) (cudzych) bogow, boga fałszywego« [szyk 5:1] (5:1): *Fercula pulpita in quibus deorum simulachra servabantur, Almáriye/ Spidwáski* w których pogáni chowali obrázy fwoych Bogów/ rownie yáko w nářnich kořcielech Ciboria. *Mącz* 122a, 122a, 276a; *CzechRozm* 133; BALVAN ieřt obraz Bogá fałżywego/ przetoř nic nie ieřt. *WujNT* Xxxxx2, 526.

»obraz lany« (1): niechay będą zhánbieni pohánbieniem [...] ktorzy mowią obrázowi lanemu [*dicunt conflati*]/ Wy ieřteřcie Bogowie nářfy. *Leop* Is 42/17.

»obrazy modłow« (1): przewáli ten kray Ságres: tám ři ludzie mieli ryte y rzázáne obrázy modłow fwoich/ á niřli który řnich iadł álbo pił/ dał pierwey obrařkowi fwoiemu ieřć. *BielKron* 452v.

»niczemny obraz« (1): niechay fie iuř do końcá/ w rozumiech řwych ořzalař/ Ci co w niczemnych obrázyech/ ták fie vpornie chwalař. *LubPs* V6.

»obrazy pogańskie« (3): *Mącz* 122a; Bálwany y obrázy Pogáńfkie cudzych bogow w piřmie ř. řá wřzędzie potępione *WujNT* 526, Aaaaaa2v.

»ryty, rzazany obraz« = *sculptile Vulg, PolAnt; imago conflatis PolAnt* [szyk 6:4] (9 :1): *Leop* Is 42/8, 17, *Dan* 11/8; Porąbam rythe obrázy twoie á řłupy thwe wymiećę z pořrod řiebie/ iuř řię więcey klániać nie będąiefz roboćie rąk twoich. *BibRadz Mich* 5/13[12], *Num* 33/52, *Iudic* 18/30, 31; *BielKron* 452v [2 r.]; *BudBib Sap* 14/16.

»szkarady obraz« (1): AZá [...] Ten oycowřkie bálwochwářřtwo wykorzenił s pokolenia Iudá/ y mářce řwey Mááthán w tym nie przepuřcił/ popalił iey ořtarze/ modły/ y řřkáráde obrázy/ pryápy/ iářkinie ćzářtowřkie *BielKron* 83v.

»obraz złoty« = *statua aurea Vulg* (2): A ták teraz ieřřiřcie to vćzynić gotowi/ ktorey kolwiek godziny vřlyřfyćie dzyięk trąby [...] pádniećie ná řiemię/ á dayćie modłę obrázowi złotemu ktorým řpráwił? *Leop* *Dan* 3/15, *Dan* 3/18.

Szeregi: »bałwan, (i, albo) obraz« = *sculptile, idolum PolAnt* [szyk 9:2] (11): *KrowObr* 119; Tedy wřzyřki tám mieřřkáiáće w oney řiemie precz wypáđźcie/ á poborźcie wřzyřki ich bálwany/ y obrázy ryte [*perdite omnes titulos eorum: et omnes imagines conflatilium eorum perdetis*] *BibRadz Num* 33/52, *Ez* 30/13; Delubrum, Bálwan/ obras/ teř kościół Bálwochwářřki *Mącz* 81b, 24a [2 r.], 276a; *WujJud* 44, B4v; *BudBib Ier* 50/2; *WujNT* 526. [*Ponadto w pořłóćzeniu szeregowym 1 r.*]

»obrazy i bogi« = *dei et sculptilia Vulg* [szyk 1:1] (2): chzeřřli [!] przedemną pokoy mieć, nieucziniřřli tego, przyřięgam przez boga moiego wřřitki obrazi y bogi twe potłukę á řiemieć řpuřřtořę *BielŻyw* 158; *Leop* *Dan* 11/8.

»ořtarze i obrázy« = *aras et imagines Vulg* [szyk 2:1] (3): *Leop* 4.Reg 11/18; *BielKron* 27; O co wřřyřcy Prorocy obćiařřliwie ná on lud Zydowřki wořáli/ iř przy Bogu iednym záwřze mieli řwe

obrazy/ y ołtarze inŕze ku pomnoŕzeniu chwały Boŕskiej *WujJudConf* 54. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 5 r.]

»słupy, (i, albo) obrazy« = *sculptile et statua PolAnt* [szyk 3:3] (6): *Diar* 70; *BibRadz Mich* 5/13[12]; A ták Luter przyŕzedŕzy karał Károloŕtádyuŕzá [...] mowiác/ iŕ by pierwey ludzyem ná kazániu ty obrázy/ albo ŕlupy z ŕercá á zmyŕli/ przez Piŕmo Swięte wygnáć *BielKron* 198, 90; *RejPos* 327; *SkarKaz* 487a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 5 r.]

»ŕwiátoŕci i obrazy« (1): *Thensa Známienicie piéknemi oponkámi nákrita y obwieŕzona kolebká álbo poklát ná których álbo pod któremi pogáni ŕwe ŕwiátoŕci y obrázy w proceliá wynoŕili Mącz* 454c.

c. *Alegoryczny wizerunek bestii z Apokalipsy ŕw. Jana oraz Antychryŕta z komentarzy do Biblii; imago PolAnt, Vulg* [w tym: *czyj* (59): *G sb* (29), *pron poss* (28), *ai poss* (2)] (65) : *RejAp* 112, 112v, 114v [6 r.], *Ee3*, *Ff2v*; *Cieŕŕkié* [!] to y názyt cieŕŕkie rzeczy/ y tákowe ktore temu ŕluzá/ ktory ná ŕię obraz bierze Antychryŕtá. *Skarŕyw* 394; *NiemObr* 158 [2 r.], 159, 160; Przez tę zás drugá beŕtyá [...] dobrze rozumieá przednieyŕzego fałŕzywego proroka ábo kaznodzieię Antychryŕtuŕowego: ktory wczyni ze ogieñ ŕtápi z niebá/ y obraz będzie mowił. *WujNT* 869, *Apoc* 13/15, s. 869 [3 r.], *Xxxxxv*.

W połączeniach szeregowych (4): *Y vyrzałem iákoby morze ŕkláne zmieŕzáne z ogniem/ y ony ktorzy odnieŕli zwycięŕtwo z beŕtiey y z obrázu iey/ y s piátná iey/ y z liczby imieniá iey RejAp* 127v, 122v, 129; *BudNT Apoc* 15/2.

Zwroty: »chwalić obraz« [szyk zmienny] (12): á ŕtáŕ ŕie ieŕt wrzod zły á ŕzkodliwy ná ludzi ktorzy noŕili piátno beŕtiey/ y ná ty ktorzy chwalili obraz iey. *RejAp* 130v, 112, 121v [2 r.], 122, 129, 131v (11); *WujNT* 867.

»(u)czynić obraz; czynienie obrazu« (3;1): *Leop Apoc* 13/14; *RejAp* 112; *Y zwodzi [druga bestyja] mieŕzkáiące ná ŕiemi/ dla znákw ktore iey dano czynić przed beŕtyá: mowiác obywatelom ŕiemie/ áby czynili obraz beŕtyey [ut faciant imaginem bestiae] WujNT Apoc* 13/14, 869.

»kłaniać ŕię obrazowi« = *adorare imaginem Vulg* [szyk zmienny] (9): *NiemObr* 161; Antychryŕt kiedy przydzie/ kaŕe ŕię kłaniać nie tylko ŕobie iáko Bogu/ ále y obrázowi ŕwemu/ przez ktory teŕ fałŕzywe cudá czynić będzie. *WujNT* 869, *Apoc* 13/15, s. 869, *Apoc* 14/9, 11, 16/2, 19/20, 20/4.

»obraz oŕywać (obŕywiájący); obraz (jeŕt) obŕywnion; da(wa)ć ducha obrazowi« = *imagini spiritum dare Vulg* [szyk zmienny] (4;1;2): *Apoŕtoł powieða/ iŕ kazał ten dwurogacŕ mieŕzkáiącym ná ŕiemi/ áby ŕobie oŕywili obraz oney pirwŕzey beŕtiey ktora była iuŕ iákoby vmárła. RejAp* 113, 112, 113 [3 r.]; *CzechEp* 374; *WujNT Apoc* 13/15.

Wyraŕzenie: »czczenie obrazu« (1): czynienie y czczenie obrázu Antychryŕtowego/ nie było przeciwko czci y chwale Antychryŕtowej/ ále owŕzem zá niá *WujNT* 869.

Szeregi: »(ani)bestyja, (i, ani, albo) obraz (jej)« = *bestia et imago eius Vulg* (13): *ŕtoycie mocno w wyerze á w ŕtáloŕci ŕwoiey przy onym nieomylnym á nie docŕeŕnym Pánu ŕwoim/ nic wam pewnie áni ty beŕtie/ áni ty obrázi ich záŕzkodzić nie będa mogły/ gdyŕ Pan wáŕz ták moŕny ieŕt RejAp* 115, 115, 121v [2 r.], 122, 167, 167v [2 r.]; *WujNT Apoc* 14/9, 11, 15/2, 20/4, s. 873. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.]

»obraz a figura« (1): przed oná pirwŕzá beŕtiá drzáł wŕzyŕtek ŕwiát/ á tá iuŕ nowo oŕywiona beŕtia była tylko iuŕ iákoby obraz á figurá oney pirwŕzey *RejAp* 113.

»obraz a podobieństwo« (1): Y nie powieda tu Apoštoł áby lámá tá beſtia tę drugą beſtią ożywiłá/ iedno obraz á podobieńſtwo oney pirwłzey beſtiey. *RejAp* 113.

2. W relacjach między dwoma obiektami, z których jeden stanowi wzór, przykład a drugi (tj. „obraz”) jest jego odwzorowaniem, upodobnieniem i odpowiednikiem; *imago* *Modrz*, *PolAnt*, *Vulg*, *character* *PolAnt*; *figura* *Vulg* (124) : Apoštoł [...] obrazem go [*Jezusa Chrystusa*] dla tego zowie/ iż lie w nim Bog/ z miłości ſwey wielkiej ſwiatu oznaymił *CzechRozm* 37v; Ty záſię Ewnomianie/ coż mowifz/ iż lyn oycu nie ieſt podobny? Bo ieſlić obrazem ieſt/ tedyć pewnie nie ieſt niepodobny *CzechEp* 180, 256 [2 r.]; *SkarKaz* 349a.

obraz czego (18): *BiałKat* 278v; *WujJud* 52; zakon miał cień dobr przyſzłych/ á nie ſam obraz rzeczy [*Vulg Hebr* 10/1]. *CzechEp* 367, 48; *WujNT Hebr* 10/1; *SkarKaz* 278a [2 r.]. Cf *Zwroty*.

obraz czyj [*w tym*] *ai pass* (43), *pron poss* (33), *G sb* (18)] (94): *RejPos* 48, 164v, 287; *WujJud* 52; on ſam będąc wtorym człowiekiem/ ſam cále obraz Boży w ſobie záchowal: á nie ták iáko on pierwſzy człowiek Adam. *CzechRozm* 60v, 54, 89; pátrząc ná ſwięte/ iáko náſliczny obraz Boży/ zámiłowanie Bołkie włobie wzniećiz *SkarŻyw* A3; A iáko Bog wolna rzecz ieſt/ nic z muſu nie czyni: ták tę wolność z przyrodzenia/ iáko obraz ſwoy/ dał człeku *SkarŻyw* 259, A3; Bog óciec wieczny/ ſobie fię przypátruiąc/ rodzi myſł ſiebie łáme⁸⁰/ ktora ieſt obrazem iego nie znikáiącym/ ále będącym/ ábo ſtoiącym *CzechEp* 256; ci Polaci ktorzi go [*Zygmunta Wazę*] ſwiadomi ze wſzitke Nature obitzaie y poſteпки iego rownaia á zowago obrazem onego ſwietego Krola Sigmunta pierwſzego dziada iego *PaprUp* Dv; *WujNT* 304, *Rom* 1/23; *SkarKaz* 349a [3 r.], 353a. Cf *Zwroty*, *Wyrażenia*, *Wyrażenia przyimkowe*.

W przeciwstawieniu: »cień ... obraz« (3): *CzechEp* 48, 367; A Bowiem zakon máiac cień przyſzłych dobr/ nie ſam obraz rzeczy [*Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum*]: nigdy nie może tymi ofiárámi ktore ná káždy rok wſtáwicznie ofiáruia/ doſkonáłymi wczynić tych ktorzy k nim przyſtępiá *WujNT Hebr* 10/1 [*przekład tego samego tekstu CzechEp* 367].

Zwroty o znaczeniu 'być podobnym do kogoś, naśladować kogoś, postępować wedle jakiegoś wzoru' (50): »być (jako) obraz(em) [*w tym: czyj (a. czyim)*] (21), *czego* (4)], być jednego obrazu [*z kim*]« = *figura substantiae alicui exire* *PolAnt*; *imago (a. figura substantiae) alicui esse* *Vulg* [*szyk zmienny*] (25:1): *BielŻyw* 136; *KrowObr* 110 [2 r.], 113; *BibRadz Hebr* 1/3; *GrzegRóżn* I; *SarnUzn* B6, E8; A poydzyełzli żywotem cnotliwym/ Będzyełz Páńſkim obrazem prawdziwym. *RejPos* Bv, 211, 287; *RejZwierc* 8v; Także ono práwo przyrodzone/ ktore w nim [*w Adamie*] było iáko ieden obraz Boży/ wnet w nim zwátláło *CzechRozm* 89, 19v, 54 [3 r.]; *SkarŻyw* 68, [236], 256; *WujNT* 2.*Cor* 4/4, *Col* 1/15, *Hebr* 1/3, Xxxxx4; Tá ſpráwiedliwoſciá duſze ſá obrazem Chryſtuſowym/ iáko mowi Apoštoł: ktore przeyrzał áby były iednegoż obrázu z Synem Bożym. *SkarKaz* 349a.

»brać, wziąć na ſię obraz [*czyj*]« (1:1): Dzierz ſie rádzęć pilnie Páná ſwego [...] Nie bierz ná ſie obrázu Diabelſkiego/ á wiáruy ſie gdzye możełz ſpraw iego. *RejPos* Bv; *SkarŻyw* 237.

»być, stać ſię podobnym obrazowi [*czyjemu*]« (3:1): *KrowObr* 238v; Bo potrzebá ábyłmy podobni byli obrázuwi Kryſtuſowemu we wſzytkirn/ y áby oſtátki grzechu były zepłowane *GrzegŚm* 43, 53; A wiemy że tym ktorzy miłuią Bogá/ wſzytko dopomaga ku dobremu [...] A bowiem ktore on

przeżył/ te też przenázniaczył/ áby byli podobni obrázowi Syná iego [*conformes fieri imaginis Filii sui*] *WujNT* Rom 7/29.

»mieć (włożony) na sobie obraz [*w tym: czyj (1), czego (1)*]« [*szyk zmienny*] (2): wtym człek/ Boży obraz ná łobie z przyrodzenia włożony ma/ iłz nigdy vmrzeć nie może/ á zna złe y dobre z nátury/ wiedząc co przyłtoi á co nie przyłtoi. *SkarŻyw* 259; *SkarKaz* 278a.

»mieć w sobie obraz [*czego*]« (2): ták się mamy íprawować/ że choćiaby ná mocy łtáraniu náłzemu zefzłó/ przedłię byłmy o to łtali/ ábyłmy wđy obraz ábo podobieńłtwo íakie cnoty w łobie mieli [*simulachra tamen virtutis habere satagamus*] *ModrzBaz* 9v; *ArtKanc* I11.

»obraz [*czego*] na sobie nosić« [*szyk zmienny*] (6): dar Boży iełt wielki niewinnie co ćierpieć/ á obraz Chryłtułowej ćierpliwości ná łobie nośić. *SkarŻyw* 372; Niech nośim ná łobie obraz dobroći y miłóśierdzia twego/ ábyłmy tobie podobni byli/ dobrze czyniąc wđytkim ktorym możem. *SkarKaz* 280b, 274b, 277b, 349a; *SkarKazSej* 665a.

bibl. »obraz [*czyj*] (na sobie) nośić (*a. ponieść*)« [*szyk zmienny*] (9): *RejPos* 252v; A íako nośiliłmy obraz ziemłkie⁸⁰ [*człowieka*]/ ponieśiem obráz y niebiełkie⁸⁰ [*Et sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem caelestis.*]. *BudNT* 1.Cor 15/49 [*przekład tego samego tekstu SkarKaz* 349a]; *SkarŻyw* 185; CHcemy vczćić y wyznáć Troycę ś. Bogá náłzego: nośmyż obraz iego ná łobie. *SkarKaz* 278a, 349a [3 r.]; *SkarKazSej* 665a.

Wyrażenia: »obraz boży, boski, pański, Boga« [*szyk 14:6*] (15:3:1:1): O gdzieżes iuż o dułło rozumná bożym obrazem okráłłóná/ ij tzo to łlyłfyłs o twym panie *OpecŻyw* 134v; Dufza iełt obraz Boży. *BielŻyw* 136; *SeklKat* O4v; *KrowObr* 110 [2 r.], 113; *SarnUzn* B6; *RejPos* Bv; *RejPosWiecz*² 93; wđytek człówek łkážony łtráćił obras Boży/ á wđytek potrzebuie napráwy. *GrzegŚm* [A3v]; *CzechRozm* 54, 88v, 89; [*Królewską władzę*] práwie zá Boską poczytáć mamy. Poniewáż łámego Bogá/ ktory wđzego świátá iełt Krolem obraz ná ziemi wyraża [*Dei (...) imaginem in terra exprimit*]. *ModrzBaz* 15v; *SkarŻyw* A3, 68, 259 [2 r.]; *LatHar* 278; *SkarKazSej* 665a.

»obraz boży, pański« = *człowiek* [*szyk 3:3*] (4:2): Niedbaią wiecz nić bogacze Kiedy pańky obraz placze. Na drewnie złoto wiełłaią A z zywego odzierayą. *RejKup* k2v; *RejWiz* 189v; *RejPos* 107v; *KuczbKat* 315; A tym czáłem Dyabeł *triumphuie*: ktory dołtawłzy łobie godnego naczyńia/ pobudza ie do zábijánia/ y do włzelákich złości/ áby obraz Boży ółzepećił [*ut imaginem Dei deformet*]/ włzelákiami nędzámí záwálił/ á zá łobą ná wieczne męki poćiągnął. *ModrzBaz* 64; *SkarŻyw* 189.

bibl. »obraz Boga, boży, Ojcow« = *o Chrystusie* [*w tłum. bibl. Col* 1/15, 2.Cor 4/4]; *imago Dei Vulg* (7:4:1): *KrowObr* 43v, 110 [2 r.]; *GrzegRóżn* I; *SarnUzn* E8; Apołtoł [...] Iezulá Chryłtułá obrázem Bogá niewidziánego názywa/ á nie zowie go Bogiem ábo z íłtności vrodzonym łynem. *CzechRozm* 37v, 37; *CzechEp* 315; Bog świátá tego óślepił łmyłły niewiernych/ áby im nie świećila świátłóć Ewángeliey chwały Chryłtułowej/ ktory iełt obrázem Bogá *WujNT* 2.Cor 4/4, *Col* 1 arg, 15, Xxxxx4.

bibl. »obraz istności, podłtaci [*kogo*] [*o Chrystusie*]« *character substantiae PolAnt*; *figura substantiae Vulg* (2:2): *BibRadz Hebr* 1/3; *CzechRozm* 19v, 54; Ktory będąc íáłnością chwały/ y wyrażonym obrázem íłtności iego [...] siedzi ná práwicy máiełtatu ná wyłokościách *WujNT Hebr* 1/3.

»podobieństwo obrazu« (2): Y odmienili chwałę nieśmiertelnego Bogá/ w podobieństwo obrazu [in similitudinem imaginis] człowieka śmiertelnego/ y ptaków/ y czworonogich zwierząt/ y gądzin. *WujNT Rom* 1/23, s. 526.

»[czyj] własny obraz« = *ktoś bardzo podobny* (1): Iakoż zacny Káztellan/ Rogoźińki teraz/ Może mu rzec iż ná wżem/ iego włańny [infulata Tomickiego] obraz. *RejZwierz* 55v.

bibl. »wyrażony obraz [o Chrystusie]« = *character PolAnt, figura Vulg* [szyk 4:2] (6): Bog żywy niefkončony Obraz z Oicza wyrażony A jeden na wyfokołczy Czo płaczy dobroczy y złołczy *RejKup* 66v; *BibRadz Hebr* 1/3; iedyńá łámá iftnośćiá iefł Oćiec/ Bog on Izráelłki [...] ktorego łowo/ iefł fynem iego/ y wyrażonym obráżem iftnośći iego *CzechRozm* 19v; Syn Boży iefł názwány obráżem/ pieczęciá Oycowłká wyrażonym: iż od Oycá wziął wżytkę iftność iego. *WujNT* 329, *Hebr* 1/3, s. 753.

Szeregi: »obraz i figura« (1): tho co zakón miał [...] nic inłzého nie miał: iedno przyłzłéy prawdy włańny obraz/ y włańną figurę. *BiałKat* 278v.

»obraz a istność« (1): Pan powiedáć raczy/ iż żaden nie pozna oycá aż komu go ten łwięty fyn iego/ ktory iefł obraz á iftność iego/ obiáwić á obiáśnić bęđzye raczył. *RejPos* 287.

»naśladowanie i obraz« (1): Bo nic ták włańnego P. Bogu nie iefł/ iáko ludziom wżytłkim dobrze czynić. y kto táki iefł/ bożkie náśladowánie y obraz ná łobie noši. *SkarKazSej* 665a.

»obraz i (abo) podobieństwo« = *imago et similitudo Vulg* [szyk 14:1] (15): *RejPos* 164v; Máią [...] Chrześciánie onego Krzyżá Pańłkiego chwálebná pámiátkę/ ktore dla obrázu y podobieńłtwá Krzyżá Pańłkiego/ Krzyżem zowá *WujJud* 52; *ModrzBaz* 9v; Ná inem łtworzeniu nieruchomem y niemem/ iefł łlad y przełcie po ktorem ćiemniey znáć tego co przyłzedł: ále ná rozumnem człowieku/ iefł obraz y podobieńłtwo Bołkie *SkarŻyw* A3; *SkarKaz* 278a. *Cf* »na obraz i na podobieństwo«.

»twarz i obraz« (1): on ániol/ ktorego Moyżesz y Ezáiałz włpomina/ miał być fynem Bożym/ Bogiem łowem/ twará y obráżem Bożym *CzechRozm* 54.

»obraz a wyobrażenie« (1): [Bóg Ojciec] przez onego iedyńego łyná łwego [...] tu łie ná łwiát w człowieczeńłthwie łwym okazáć raczył/ ktory był práwy obraz á wyobrażenie iego *RejZwierz* 8v.

Wyrażenia przyimkowe [w tłumaczeniach bibl Gen 1/26, 27 oraz aluzjach do tego tekstu: O podobieństwie człowieka do Boga]: »podług obrazu, wedle obrazu [czyjego]« (1:1):

~ *Zwrot:* »stworzyć [kogo] podług (a. wedle) obrazu« (2): Y łtworzył Bog Człowieká wedle obrázu łwego *CzechRozm* 106, 106.

Szereg: »podług obrazu i na podobieństwo« (1): Stworzmy człowieká podług obrázu náłzego/ y ná podobieńłtwo náłze. *CzechRozm* 106. ~

»k(u) obrazu« (3):

~ *Zwroty:* »(być) stworzon k obrazu [czyjemu]« (1): Bo miedzy wżytłkim twym łtworzeniem/ Sam iedno człowiek iefł napřednieyłzym: Bo łtworzon k Obrázu twemu/ k łálce żywotu wiecznemu. *ArtKanc* I11.

»być podobien ku obrazu [czyjemu]« (1): Dzier łie ráđzęć pilnie Páná łwego/ Gdył podobien ku obrázu iego *RejPos* Bv.

»uczynić [kogo] ku obrazu [czego]« (1): Bog [...] Ma być od nas zawżdy chwálon/ dla dobroćy iego łćcion. Bo wczynył ku podobnołcy/ ku obrázu twey bytnołcy człowieka s łwey miłołcy. *SeklPieł* 30v.

Szereg: »ku podobności, ku obrazu« (1): *SeklPieś* 30v *cf* »uczynić [kogo] ku obrazu«. ~

»na obraz« = *ad imaginem Vulg* [w tym: *czyj* (16): *pron poss* (9), *ai poss* (6), *G sb* (1)] (17):

~ *Zwroty*: »być wystawion na obraz« (1): nieochybnie zawnždy być musi nád káżdym thakim niewiernikiem/ z nieomylnych obietnic Pánłkich/ kthorym thu iest wyftáwion ná kftáłt á ná obraz ten to niewierny á złościwy człowiek. *RejPos* 290v.

»stworzyć, uczynić [kogo, co], stworzon(y), uczyniony na [czyj] obraz« = *aliquem ad imaginem alicuius creare a. facere Vulg* [szyk zmienny] (4 :4:7:1): *BierRaj* 20v; *KrowObr* 110; *Leop Gen* 1/26, 27; *KuczbKat* 1, 315; przyrodzona rzecz iest człeku ná obraz Boży ftworzonemu/ cnotę y łlawę miłowác *SkarŻyw* A4, 259 [3 r.], 271, 532; *CzechEp* 180; *SkarKaz* 278a, 315a, 315b.

Szeregi: »na kstałt a na obraz« (1): *RejPos* 290v *cf* »być wystawion na obraz«.

»na obraz i (na) podobieństwo« (10): *SMylyfyα* myli panye nad duśfamy ktore ofobnich vcyebye nyemayę pomocnykow any wmakach mayę ktorego pocyefłeny any zadney nadzyeye yedno yz na twoy obraz ij na twe podobyenłstwo łę ftworzeni. *BierRaj* 20v; *KrowObr* 110; *Vczyńmy* człowieká na obraz y podobieństwo náłze [*Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*] *Leop Gen* 1/26, *Gen* 1/27; *KuczbKat* 1, 315; *SkarŻyw* 259 [3 r.]; *CzechEp* 180. ~

3. *Wyobrazenie, symboliczny wizerunek niematerialnych zjawisk* (8) : *RejPos* [108]v *marg*; Pomni ná śmierć twoię á nie zgrzełyzł. Bo kto ná káždy dzień pomni że ma vmrzeć/ gárdzi rzeczámí ninieyłzymi/ á do przyłzłych fię kwápi Patrzayze co zá pożytek iest ná ten obraz pátrzyć. *WysKaz* 47.

obraz czego (4): niepochybny obrás wiecznyi śmierci/ zawnłze przedemną chodzi/ Bo czuię że się Bog namię okrutnie gniewá. *MurzHist* L2v; *GórnDworz* H5v; zawnłze gotowy. Obraz przedemną łtoi łnu łmętného/ Który iest łtráchem wielkim łercá mégo. *ZawJest* 7. *Cf* »mieć obraz przed oczyma«.

Zwroty: »mieć obraz [w tym: *czego* (1) przed oczyma (dusze)]« (2): A miey zawnłdy then to wdzięczny obraz męki Páná łwego przed/ oczymá dułze łwoiey: á nie tylko ábyś łie mu iedno dziwowác ábo przypátrowác miał/ ále przeyłrzy ono łłáchetne łerce ie⁸⁰ *RejPos* 107; A Ták łtátheczny á powážny á rozumem ozdobyony człowiek miałby zawnłdy on Egipłki obraz [*Kserksesa płaczącego nad śmiertelnością swojł*] w káżdey krotofilí łwey przed oczymá łwoiemi łtáwiác/ y s tey gory s Xerxełem vftáwicznie odmienność łwiáthá tego vpátrowác *RejZwierc* 170v.

»obraz nośić w sercu« (1): [o *ukrzyżowaniu i zmartwychwstaniu*] A thy dwie figurze/ á ty dwa obrázy zawnłdybyś miał nośić w łercu łwoim nędzny człowiecze. *RejPos* 108v.

Szeregi: »figura a obraz« (1): *RejPos* 108v *cf* »obraz nośić w sercu«.

»pamięć a jakoby obraz« (1): to co człowiek dobrego miał/ ábo widział ná łwiecie/ włzytko zginie/ chyba pámięć tylko zołtánie/ á iákoby obraz onego łubego wieku/ gdy człowiek był młody *GórnDworz* H5v.

4. *Kształt, forma, wygląd; schema Calep* (4) : wołk miękkí albo ciałto richley w fię włzelki obraz prziyemie częgo kamien nie dopułci. *GlabGad* B4; *Calep* 953a.

Zwrot: »być podobnym obrazowi ciała; podoba obrazu« (1;1): [*woda*] gdy łie vłtoi łepiey podobę obrazu káżdey rzeci w łobie wyraża. *GlabGad* B6; *Zbáwićiel* [...] włtał ná wieczrzy/ y [...] rzekł: To moie iest (ćiałto) to á to. Y widziem iłz nierowne iest/ áni podobne/ áni obrázwi ćiałá iego/ áni niewidomemu Bołtwu/ áni członkom. *SkarŻyw* 456.

5. *Opis, przedstawienie [w tym: czego (6), czyj (2)] (8)* : Czo ieft fłowo [...] obraz vczinkow. *BielŻyw* 7; [św. Jan mówi, iż Syn] ieft obrázem Oycowym/ iáko y fłowo człowiecze ieft obrázem człowieká. *SarnUzn* E8v.

W porównaniu (1): Wielki tedy pożythek czytanie hiſthoriy przynaſza [...] tym/ ktorzy zwierzchnieyſzy ſą: ábowiem oni będąc vmyſłu wielkiego/ weſzczawſzy ná hiſtorye iáko ná obrázy dzieiow zacnych przodkow ſwoich [...] nie drzewiey oftydnie álbo ſie vpokoi ná pierſiach/ áz ſnimi porowna w vczynkách zacnych. *BielKron* 333v.

Zwroty: »wyrázić obraz; obraz wyrażony« (1;1): Chciałem wyrázić ſczęſcia odmienného Obraz/ w którym był oyciec z corą ſwoią. *ZawJeft* 3, 31.

»wystawić (a. postawić), wystawiony obraz« [szyk zmienny] (2;1): iáwnie á nadobnie Prorok ſwięty wymálował á wyftáwił obraz koſciola Bożego/ iákiem ſie miał okázáć w oftárzáłości ſwoiey *LubPs* A4v; *RejZwierc* 205v; Poſtawmy obraz piękny Chryſtuſowego żywotá/ y ſwiętych iego náſłádownia. *SkarKaz* 457a.

Szereg: »zwierciadła a obrázy« (1): Albo z onego Noego tákże mężá ſwiętego/ y o onym dziwnym pływaniu iego/ moſeſz odnieſć wiele rádoſci y nádzieie [...] iedno tylko pilnie rozczytay nacz á dla czego nam ſą ty zwierciádlá á obrázy ſwiętych ludzi w piſmie wyftáwiony. *RejZwierc* 205v.

6. *Odbicie, przykład, potwierdzenie jakiejś cechy wyrażonej przydawką dopełniaczową (głównie o atrybutach boskiej natury) [w tym: czego (6), czyj (1)] (7)* : [Maryja] yeft yáſnoſzcz ſzwytáloſzczy vyeeczney a obráz dobroczy yego [Boga] *PatKaz III* 87v; *RejAp* 180v.

W połączeniu szeregowym (1): [Bóg] ſwiát ten wſzyćiek/ niebo y ziemię poſtáwił/ iáko tablice y obraz y księgi wſzechmocności ſwey y málowanie nieiákie á ſład Boſtwá ſwego niewidomego *SkarŻyw* 301.

W porównaniu (1): *SkarŻyw* 301 cf *W połączeniu szeregowym*.

Zwrot: »być obraz« (3): *RejZwierc* 218; z ſwiętych ktorzy ſą żywy obraz Boſkich cnot/ rychley ſie y właſniey Bogu tworcy twoiemu przypátrzyſz. *SkarŻyw* A3; Miłóſierdzie nie tylo ieft obraz Troyce ſ. ále wypełnienie wſzytkiego zakonu Bożego/ ktory ná miłóſci záwiſnął. *SkarŻyw* 278b.

Wyrażenia: »żrzetelny obraz« (1): [Cesarze pogańscy] wládáć/ y rządzić chćieli/ niehcąc ſię nikomu z ſwoich ſpraw wyliczáć/ ále wſzythko chćieli po ſwey woley mieć. Izali z żrzetelne⁸⁰ [!] obrázu/ tákiey hárdey/ y nieznoſney zwierzchności nie widziemy w Papieſzách Rzymſkich *NiemObr* 159.

»żywy obraz« [szyk 1:1] (2): Pomierny człowiek w ſwym ſtanie vćciwym/ Ten ieft obrázem práwey cnoty żywym. *RejZwierc* 218; *SkarŻyw* A3.

7. *Odpowiednik, odniesienie [czego] (3)* : Sen icth obraz ſmierci, w pracech odpoczynienie, nędznych poſządanie, lekarzow pokuſzenie. *BielŻyw* 137; Thyłko onym ſámym [niegodziwcom] połoſoná bylá ciężka noc/ obraz ciemności [imago tenebrarum] kthory miał ná nie przyſć. *Leop Sap* 17/20; Mieſiąc w w [!] odmienney w iedney twarzy chodzi/ Wdzięczna Iutrzenká y ſłónce przywodzi. Tamten Fortuny/ tá Cnoty obrázem/ Dobrze kto poſiadł tę parę zarázem. *SzarzRyt* D3v.

8. *Odbicie osoby na błyszczącej powierzchni (4)* : [Numma Pompilius z Sabinów] widał w wodzye pátrząc obrázy czártowſkie/ gdzye teſz przydawſzy krwi człowieczey/ vmárłe krzeſili *BielKron* 101;

Ieśli w moczu niewieścim/ w śklance łwoy obraz oglądaz/ znamię ieft poczęcia. *SienLek* 27v;
Strzeż mię iáko zrzenicę oká (*margin*) wł: iáko mężyká corki oká/ Ták Hywreyczycy zrzenicę zową/
mężykiem/ to ieft máłym mężem/ iż wniewy widzieć obraz męża/ ábo mężyká. (-) *BudBib* 294.

Przen (1) : Niech promień białc w łerce/ odnośi od niego Ku tobie iálny odraz [*lege: obraz*] chwały
y miłości/ O Pánie/ náłzá chwało/ náłzá łzczęśliwości. *SzarzRyt* B3v.

9. Podobizna czegoś rozumiana jako cień, coś ulotnego; imago Vulg (4) : To ieft/ to terálnieyše
pánłtwo Rzymłkie/ z Cefárzá málowánego bo iuz nie ieft włánym Cefárzem iákowi przed Papieźmi
Cefárze bywáli/ lecz tylko iákás máłzkará ábo obraz Cefárzow pierwłzych *CzechRozm* 169.

Zwoty: »być, zostać jako obraz« (2): ono pánłtwo Rzymłkie ktore było połiádo włzythek łwiát/
iż iuz ná ten czás vpadáło ná doł że go iuz ledwie iedno iáko cień álbo iáko iáki obraz był zoltał.
RejAp 143v, 115.

»jako obraz przemijać« (1): Przedłie iednák iáko obraz przemija człowiek [*in imagine pertransit
homo*]/ ále y dármno łie fráłwie. *Leop Ps* 38/7.

Szereg: »cień a (albo) obraz« (2): nie dáycie łie nic vwodzić áni thym bełłiam łtráłnym [...] gdyż
oni práwie łá iáko cienie á iáko obrázy przed Máyełtatem Pánłkim. *RejAp* 115, 143v.

10. Widok (1) : [*kot przebrany za kura draźni lwa w klatce*] Przeibiezał díłłacz do krati Wdział ná
łie iakies offnati Mnie łie chczialo wten czas kęłacz A on poczył kurem łtrzęłacz A zas tu lewku łrom
czie terálz Patrzał ná ten zadni obráłz *RejRozm* 403.

11. Osoba, postać, istota (3) : *GrzegRóżn* H4v; Cheruw ieft obraz/ ktory ma twarz dziećięcą.
BudBib I 411v *margin*.

Wyrażenie: »Bog pod trojakim obrazem« (1): Ieden Bog obiáwił łię we trzech. ledná ieft łłłność á
trzy Perłony. [...] Ieden Bog pod troiákim obrázem. *GrzegRóżn* H2.

**12. Czworokątna płyta marmurowa lub z innego kosztownego kamienia, używana do wykładania
ścian (1)** : Abacus – Stoł kucharlki. Sunt praeterea Abaci, columnarum ornamenta, et tabulae
quadratae, quae epistylis supponuntur. – Viereckechte Tafeln die man zur zierd oben auff die seul
legt. Obraz czworograniáłti, iakie W gmachoch łtawiaia. *Calep* 2b.

13. Drogi na niebie, po których poruszają się ciała niebieskie; mapa nieba (1) : Fasciae orbis, pro iis
quas Astrologi zonas vocant, Niebieskie koła álbo obrázy. *Mącz* 119a.

Synonimy: **1.**, **3.** *figura, podobizna, wizerunek*; **1.a.** *zest.: obrazoborca, obrazokaźca*; **a.** *idolum*; **1.b.**
bałwan, bożek, szpalek; **2.**, **3.** *figura, wyobrażenie*; **4.** *forma, kształt*; **11.** *osoba, persona, postać*.

Cf **OBRAZOBORCA,** **OBRAZOBORSKI,** **OBRAZOBORSTWO,**
[OBRAZOCHWALCA], **[OBRAZOCHWALSTWO],** **OBRAZOKAŻCA,**
[OBRAZOKAŻCTWO]